

MARTIN ŠRAJER / 10. 2. 2022

Historie FAMU v pohyblivých obrazech

Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění v Praze u příležitosti svých 75. narozenin spustila vlastní [online videotéku](#). Pravidelně obměňovaný a doplňovaný výběr studentských filmů nabízí průřez dějinami této instituce. Těch se letmo dotýká také následující text, který si nenárokuje být vyčerpávající rekapitulací historie FAMU, spíš jen rychlým, v některých ohledech nutně zjednodušujícím průletem, jehož směr byl vytyčen filmy zastoupenými ve videotéce tematickou kolekcí FAMU historie.

V pořadí pátá vysoká filmová škola na světě byla zřízena hned po válce, dekretem prezidenta Edvarda Beneše z 27. října 1946. Návrh na zřízení dvouleté státní Filmové akademie padl již v roce 1939 a plány na znárodnění českého filmového průmyslu a založení akademie probíhaly také během protektorátu. Hlavními iniciátory v této oblasti se na konci války stala Filmová společnost a Národní revoluční výbor inteligence, odbojová organizace složená z českých intelektuálů.

Filmoví pracovníci se bezprostředně po válce scházeli v tzv. Vančurově domě v Klimentské ulici, někdejšími bydlíšti Vladislava Vančury. Stejně místo v počátcích FAMU sloužilo jako hlavní posluchárna. V domě spravovaném Ústřední radou odborů fungovalo také kino a ateliér (do paláce Lažanských na Smetanově nábřeží se škola přestěhovala až v roce 1959, v Klimentské začalo od následujícího roku autonomně fungovat Studio FAMU).

Prvními profesory navrženými ministerstvem informací byli Karel Plicka, Jaroslav Bouček a A. M. Brousil – nejdříve děkan FAMU, poté rektor AMU. Jak ve svém textu o historii školy přibližuje Petr Bednařík, výuka měla začít již na podzim 1946, ale pro enormní množství uchazečů (přihlásilo se přes tisíc lidí) a složitou organizaci přijímaček mohli první zájemci zahájit studium až v následujícím roce. Vedle výše

uvedené trojice jim o filmových námětech, režii a technice přednášeli např. Elmar Klos, Jindřich Brichta nebo Karel Smrž.

První ročník byl pro všechny studenty společný a výuka probíhala hlavně formou seminářů. Kvůli chybějícímu zázemí, vybavení a studijním osnovám šlo často o improvizaci. Ten, kdo měl zrovna čas, přednášel o tématu, k němuž měl díky své dosavadní praxi co říct. Vzorem pro organizaci školy byla od začátku moskevská Gerasimovova všeruská státní univerzita kinematografie neboli VGIK.

Mezi prvními studenty bychom našli Vojtěcha Jasného či Karla Kachyňu, oba se specializovali na kameru. Již během studií spolu realizovali několik filmů. Ve třetím ročníku šlo o krátký budovatelský dokument Věděli si rady (1949). Příběh dělníků-inovátorů, kteří v Letenských závodech zdokonalili výrobu automobilů Aero Minor, byl jako předfilm uváděn také v kinech.

Počátkem padesátých let byl na FAMU zaveden systém kateder. Katedru režie, později doplněnou o možnost orientace na dokumentární a vědecko-populární film nebo na střih, jako první vedl Otakar Vávra (který se do funkce vrátí na konci dekády). Katedře filmového obrazu šéfoval Václav Hanuš, katedře dramaturgie, s možností zúžené orientace na filmovou vědu, Miloš Václav Kratochvíl. V roce 1951 si samostatnou katedru vysloužila také produkce.

První absolventi školu opustili v roce 1951. Následně byli rozmístěni do různých sfér československé kinematografie. Počet přijímaných uchazečů udával systém směrných čísel, jemuž se detailněji rovněž věnuje text Petra Bednaříka. Ministerstvo školství pro každou vysokou školu stanovilo, kolik může přijmout studentů s ohledem na možnost jejich následného profesního uplatnění ve filmu nebo televizi.

Pokud se podle výrobního plánu mělo natáčet víc filmů, mohlo být přijato víc adeptů. Při nedodržení směrného čísla musela katedra některé ze studentů vyloučit již po prvním ročníku. Uvedená situace nastala v roce 1957 na režii v ročníku Otakara Vávry, v němž studovala mj. Věra Chytilová, Jiří Menzel, Evald Schorm nebo Jan Schmidt. Ve svých denících ji podrobněji líčí Pavel Juráček.

Kvůli překročení stanoveného čísla měli ze školy odejít konkrétně Schmidt a Chytilová, ta údajně hlavně pro svůj buržoazní původ. Oba nakonec na škole díky domluvě

s vedením mohli zůstat. Chytilová je ve videotéce FAMU zastoupena třemi snímky. Ve druhém ročníku natočila reportáž o přepravě těžkotonážních nákladů po železnici Zelená ulice (1959). V následujícím roce se prezentovala ateliérovým cvičením na motivy Kafkovy bajky Kočíčina (1960).

Absolventským filmem Věry Chytilové byl středometrážní Strop (1961), portrét studentky, která se rozhodne realizovat jako manekýna. Když Chytilová předložila scénář Františku Danielovi, ten jej zamítl, protože podle něj pojednával o bezvýznamném tématu. Chytilová proto požádala o spolupráci Pavla Juráčka, Danielova oblíbence. Juráčkův scénář, nazvaný *Taková pěkná holka*, byl schválen. Chytilová si ale film následně natočila podle své původní představy.

Strop byl uveden a oceněn na mnoha zahraničních festivalech, mj. v Londýně, Helsinkách nebo Oberhausenu. V českých kinech se promítal spolu s dalším režisérčiným filmem *Pytel blech* (1962) a loutkovou satirou Vladimíra Lehkého *Kurs pro ženy* (1962). Celé pásmo bylo nazváno *U stropu je pytel blech*.

Uplatnění absolventů v oboru ale nekomplikoval jen nedostatek pracovních míst, s nímž se nejcitelněji potýkali scenáristé a dramaturgové, pro něž v Československém státním filmu zpočátku neexistovala stálá pracovní pozice, ale také nedůvěra barrandovských harcovníků vůči nastupující generaci. Zkušení filmaři vnímali mladé floutky jako konkurenci a báli se o svá místa. Navíc byli přesvědčeni, že mnohaletá praxe má větší váhu než studium teorie.

Obavy veteránů byly na místě. Studentské filmy získávaly ceny na festivalech doma i v zahraničí. Například Krabice filmu (1958), v níž Václav Sklenář vypráví o adeptovi filmové režie od přijímacích zkoušek na FAMU po první zkušenosti s natáčením, byla v roce 1959 uvedena ve Vídni. Někdejší atmosféru na škole přibližuje také uvolněný Zvukový film o FAMU (1969) a FAMU žurnál: První občasník (1960–1961), obsahující mj. etudu o Mikulášské taneční zábavě, která se na FAMU koná každoročně dodneška.

Na počátku šedesátých let již byla škola materiálně i personálně poměrně dobře zajištěna, mohla se rozvíjet praktická výuka a rostl počet natáčených filmů. Vedle filmového ateliéru v Klimentské byl v akademickém roce 1964/1965 zprovozněn televizního ateliéru v bývalém kině Roxy v Dlouhé ulici. Oba ateliéry spadaly pod Studio FAMU, které ročně produkovalo okolo tří set cvičení.

Pod vedením nového děkana Miloše Václava Kratochvíla proběhla reorganizace a došlo k ujasnění charakteru každého oboru i požadavků na studenty. Byly stanoveny studijní plány i forma zkoušek, cvičení a státnic. K další obměně podmínek došlo v roce 1966 s vydáním nového vysokoškolského zákona. Zejména zásluhou konexí a diplomatických schopností A. M. Brousila školu navštěvovali významní zahraniční hosté a studenti se mohli seznámit s předními díly světové kinematografie (někteří z nich mohli v klubovém kině v Klimentské, fungujícím až do devadesátých let, zhlédnout i lidé „zvenčí“).

Ke zlepšování mezinárodního renomé a rozšiřování zahraničních kontaktů napomáhaly také další úspěchy studentských filmů za hranicemi. V rámci série cvičení studentů FAMU k patnáctému výročí konce druhé světové války natočil Jan Němec Sousto (1960). Minimalistické drama dvou vězňů plánujících útěk z koncentračního tábora obdrželo krom jiného jednu ze šesti hlavních cen v Oberhausenu nebo Čestné uznání na Mezinárodním setkání filmů pro mládež v Cannes.

Němcovi při natáčení Sousta asistovali Jiří Menzel, jehož ranou tvorbu ve videotéce reprezentuje propagandistický dokument o moderní panelové zástavbě Domy z panelů (1959), i Drahomíra Vihanová. Její Fuga na černých klávesách (1964) vypráví o pražském životě afrického studenta hry na klavír a českém rasismu. Vihanová s filmem v roce 1965 zvítězila na Mezinárodním kulturním festivalu v Marseille.

V roce 1961 byla zřízena katedra publicistiky, následně přejmenovaná na katedru dokumentární tvorby. O dva roky později se od režie osamostatnila střižová skladba a ještě později také filmová a televizní věda. Autonomní katedra umělecké fotografie, která byla do té doby vyučována pod katedrou kamery, vznikla podle jejích webových stránek až v roce 1975. Dlouho zamýšlená katedra animované tvorby, které škola v současnosti vděčí za některé z největších mezinárodních úspěchů, byla zřízena až po listopadu 1989 (do té doby se animace vyučovala na UMPRUM).

V roce 1963 se na školu vrátil Karel Vachek, na rok propuštěný údajně kvůli problematice hudbě použité v ateliérovém cvičení třetího ročníku Pan Pelíšek. Absolvoval ironickou dokumentární esejí o úpadku folklórní tradice Moravská Hellas (1963), po které přišel další zákaz, tentokrát rovnou od prezidenta Novotného. Další film, Spřízněné volbou (1968), mohl Vachek natočit až po pětileté pauze.

Přes občasné neshody mezi studenty a vedením školy, potažmo vedením a stranou, na škole v šedesátých letech vládlo tvůrčí prostředí, kde studenti podle vzpomínek Jana Němce měli prostor „nalézt, projevit a obhájit vlastní názor“. Přispěla k tomu nová koncepce přednášek, tentokrát ne podle vzoru VGIKu, ale pařížského IDHECu (Institut des hautes études cinématographiques, dnes Fémis), i liberální orientace mnoha vyučujících, kteří se o své vědomosti občas dělili v neformálním prostředí vlastních bytů a pražských kaváren a vináren (zvláště oblíbený byl mezi studenty i profesory již zaniklý bar Dubonnet na pražské Revoluční ulici).

Mnozí z kantorů, mimo jiné i Milan Kundera, řazený ve vzpomínkách absolventů mezi nejinspirativnější mentory, museli školu po srpnu 1968 a následných prověrkách opustit. Pracovní poměr byl v roce 1972 rozvázán také s Evaldem Schormem, Břetislavem Pojarem, Františkem Danielelem (který se jako pedagog prosadil v USA) nebo Karlem Kachyňou. Na jejich místo nastoupili prověřené kádry: Toman, Kachlík, Balík, Sequens, Kliment, Trapl.

Skladba studentstva měla odrážet třídní skladbu Československa. Při stejném počtu bodů u přijímaček byl preferován člověk s dělnickým původem. Ani osekání svobod a zpřetrhání kontaktů se zahraničím (hlavně se Západem) ale nevedlo k úplné umělecké stagnaci. Na FAMU v prvních letech normalizace studovala například Agnieszka Hollandová, která z politických důvodů nemohla být přijata na polskou filmovou školu v Lodži. Podle povídky Isaaka Babela natočila ateliérové cvičení Hřích boha (1969).

Ze zahraničních studentů byli v sedmdesátých letech jinak nejpočetněji zastoupeni Jugoslávci. Proslavili se zejména Lordan Zafranović, Goran Paskaljević a Emir Kusturica. Od něj si ve videotéce můžete přehrát bakalářský film Guernica (1978), vystavěný okolo titulního Picassova obrazu.

Od roku 1983 se pro studenty FAMU konala soutěžní přehlídka v rámci studentské umělecké odborné činnosti. V prvním roce její existence ji vyhrál Milan Šteindler. Odnesl si jak první cenu za ateliérové cvičení Výtah, tak cenu druhou za reálové cvičení Kapr na černo (1983), jehož protagonistou je chlapec vzhlížející ke svému staršímu bratroví, který se chystá nastoupit na vojnu.

Hned dvakrát byly filmy z FAMU v osmdesátých letech nominovány na studentského Oscara. Poprvé takto zahraniční hlasující zaujal Miloš Zábranský s *Horečkou všedního*

dne (1981), podruhé Jan Svěrák s Ropáky (1988). Ekologický mockument o neexistujících živočiších, kterým Svěrák úspěšně završil studium na katedře dokumentu, nominaci proměnil. Stalo se tak v červnu 1989, kdy se v Československu schylovalo k radikálnějším změnám.

Děni na fakultě během roku 1989, se zvláštním zaměřením na nezávislé Studentské vysílání, přehledně rekapituluje hodinový dokument Sametová FAMU (2019) od Jana Rouska a Lei Petříkové. Konec jedné éry a nástup nových poměrů v roce 1991 ohlásil Kouř Tomáše Vorla. Na VOD platformě FAMU si můžete připomenout jeho krátkometrážní film ING. (1985), který kultovnímu rytmikálu předcházel.

Z tvorby dalších absolventů, kteří prorazí v následující dekádě a budou spoluutvářet charakter polistopadové české kinematografie, stojí za zmínku westernově laděný dokument Zapadákov (1987) Filipa Renče nebo allenovská komedie Jana Hřebejka a Petra Zelenky Co všechno chcete vědět o sexu a bojíte se to prožít (1988).

Literatura:

Petr Bednařík, Filmová a televizní fakulta akademie múzických umění v Praze. In: Martin Franc a kol., *Dějiny Akademie múzických umění v Praze*. Praha: Nakladatelství AMU 2017, s. 172–272.

Jan Bernard, *Jan Němec. Enfant terrible české nové vlny. Díl I. 1954–1974*. Praha: Nakladatelství AMU 2014.

Pavel Juráček, *Deník II. 1956–1959*. Praha: Torst 2017.

Tomáš Pilát, *Věra Chytilová zblízka*. Praha: XYZ 2010.

Martin Švoma, *Karel Vachek etc.* Praha: Nakladatelství AMU 2008.